

Contribuțiuni la istoricul variolizării și vaccinării în teritoriile locuite de români

PENTRU DOCTORAT ÎN MEDICINĂ ȘI CHIRURGIE
PREZENTATĂ ȘI SUSȚINUTĂ ÎN ZIUA DE

..... 30 III 1928

DE

IOSIF URSAN

f. preparator la Clinica Gynecologică și Obstetricală din Cluj

1 9 2 8

Contribuțiuni la istoricul variolizării și vaccinării în teritoriile locuite de români

PENTRU DOCTORAT ÎN MEDICINĂ ȘI CHIRURGIE
PREZENTATĂ ȘI SUSȚINUTĂ ÎN ZIUA DE

DE

IOSIF URSAN

f. preparator la Clinica Gynecologică și Obstetricală din Cluj

24 MAY 2005

1 9 2 8

UNIVERSITATEA DIN CLUJ
FACULTATEA DE MEDICINĂ ȘI FARMACIE

Decan : D-nul Prof. Dr. *Mihai A. Botez*

Profesorii :

Patologia generală și experimentală	Prof. Dr. <i>Botez A. M.</i>
Istologie și embriologie umană	" " <i>Drăgoiu I.</i>
Clinica infantilă	" " <i>Gane T.</i>
" ginecologică și obstetricală	" " <i>Grigoriu C.</i>
Istoria medicinei	" " <i>Guiart I.</i>
Clinica medicală	" " <i>Hațiegan I.</i>
" chirurgicală	" " <i>Iacobovici I.</i>
Medicină operatoare }	" " <i>Martinescu Gh.</i>
Farmacologie și farmacognozie	" " <i>Michail D.</i>
Clinica oftalmologică	" " <i>Minea I.</i>
" neurologică	" " <i>Minovici N.</i>
Medicină legală	" " <i>Moldovan I.</i>
Igienă și igienă socială	" " <i>Negru D.</i>
Radiologia medicală	" " <i>Nițescu I. I.</i>
Fiziologia umană	" " <i>Pamfil Gh.</i>
Farmacia chimică și galenică	" " <i>Papilian V.</i>
Anatomia descriptivă și topografică	" " <i>Predescu-Rion I.</i>
Clinica oto-rino-laringologică	" " <i>Tătaru C.</i>
Clinica stomatologică (supl.) }	" " <i>Thomas P.</i>
Clinica dermato-venerică	" " <i>Urechia C.</i>
Chimia biologică	" " <i>Vasilii T.</i>
Clinica psihiatrică	
Anatomia patologică	

Juriul de promoțiune :

Președinte : D-nul Prof. Dr. *Moldovan Iuliu*

Membrii : { D-l Prof. Dr. *Botez A. Mihai*
" " " *Gane Titu*
" " " *Hațiegan Iuliu*
" " " *Iacobovici I.*

Supl. D-l Docent Dr. *Bologa Valeriu*

Prefață.

După anii de student, în care am avut norocul de a-mi însuși elementele Medicinii dela iluștrii măeștri ai Facultății din Cluj, am crezut, că înainte de a intra în practica medicală, ar fi bine să răsfoesc puțin și paginile istorice a trecutului acestei științe. Cursurile splendide de *Istoria Medicinii* pe cari cinci ani de-a rândul le-a ținut ilustrul savant francez și marele prieten al poporului nostru *Profesorul Dr. Jules Guiart* în Cluj, deșteptaseră în mine interesul pentru *Istoria Medicinii*.

Profitând de fericita ocazie că în Cluj există singurul *Institut de Istoria Medicinii* din România, institut care sub conducerea Domnului *Profesor Guiart* s-a dezvoltat în mod atât de fericit și s-a impus din producția sa științifică viguroasă, am solicitat și obținut o teză medico-istorică. Mărturisesc, că dela început mi-am dat seama de greutatea pe cari le-am luat asupra-mi. În tot timpul studiilor medicale, noi mediciniștii învățăm a ne familiariza cu metodele științelor biologice, nu însă și cu calea istorice. Mulțumită indicațiilor minuțioase primite la *Institutul de Istoria Medicinii* și a controlului continuu în cursul lucrării tezei, mi-a fost dat să înving întru câțva aceste greutăți.

Țiu să aduc în acest loc omagiile mele respectuoase Domnului *Profesor Dr. Jules Guiart* directorul *Institutului de Istoria Medicinii* și să-i mulțumesc, că mi-a permis să-mi lucrez teza în acest Institut.

Nu mai puțin recunoscător îi sunt Domnului Docent de *Istoria Medicinii Dr. Valeriu L. Bologa*, care a binevoit a-mi inspira teza, a-mi indica izvoarele necesare și a controla elaborarea lor.

Acum, când am gustat și eu din plăcerile cercetărilor medico-istorice și când am putut vedea, ce ogor vast și nelucrat încă, este aceasta specialitate la noi, m-am convins de marea ei importanță și de frumoasele ei perspective, pe cari ea mi le deschide.

Domnului *Profesor Dr. Iuliu Moldovan* care în absența Domnului *Profesor Guiart* a binevoit a prezida teza mea îi aduc celea mai vii și respectuoase mulțumiri. Recunoscător rămân și celorlalți *Domni Profesori* dela celelalte *Facultăți* din *Cluj* și *București* pentru prețioasele lor învățături.

Mulțumesc Dlui G. Sion că mi-a pus la dispoziție cartea unică din România găsită în colecția Dumnealui.

Mulțumiri Onor. *Minister de Război* pentru ajutorul dat în timpul cât am fost elev al Institutului Medico-Militar.

Domnului *Medic General Dr. Gh. Bădescu* și Domnului *Medic Colonel Dr. St. Stănculescu* recunostință.

O duioasă amintire îi păstrez mult regretatului meu comandant *Medic Colonel Dr. Ilie Câmpeanu*.

Călduroase mulțumiri iubitului prieten *Medic Căpitan Dr. Gh. Bran* pentru ajutorul dat prin câteva documente istorice acestei teze.

Părinților mei iubiți, cari cu atâtea jerefe m-au crescut, recunoștință eternă. Surorilor și fratelui meu dragoste nemărginită.

Colegilor mei dela *Facultate* și *Institut* le voi păstra cea mai plăcută amintire și prietenie.

Introducere.

I. Variola și variolizarea în vechiul Orient și la popoarele primitive.

Una dintre boalele infecto-contagioase, căreia i-a dat omenirea tribut atât de mare, înainte de a se răspândi profilaxia ei, este: variola. Zic înainte de a se răspândi, deoarece în multe locuri se cunoștea deja profilaxia ei, ca ex: în China, Sumatra, Java etc. Inșă aceasta știință a rămas multă vreme localizată în acele regiuni (în China de ex. mai bine de 3000 ani). Abia pe la 1700 după Chr. pătrunde aceasta profilaxie în mod serios și științific în Europă,* ceiace nu exlude însă faptul de a fi existat și înainte în mod empiric în unele locuri în Europa (de ex: în Orient și la români) unde era practică din vremuri foarte vechi. Și aici însă, a rămas localizat acest obicei timp de mai multe secole. Astfel, de și poporul român nu a contribuit în mod real la introducerea profilaxiei contra variolei în știință, putem totuș afirma, că descoperirea lui Jenner în 1775 a fost primită la noi ca un lucru cunoscut și practicat din vremuri vechi sub formă de variolizare și chiar vaccinare empirică.

După cum am amintit în treacă, variola era deja cunoscută la popoarele din Asia, Africa și ale Archipelagului indian, (Sumatra, Java, Borneo). In coloniile Olandeze inoculau medici, cari se ocupau numai de aceasta meserie, după *Breitenstein*, — cu rezultat bun. In China era cunoscută variola de 3000 ani, sub o formă atenuată, devenind o boală ucigătoare abia mai târziu, — după credința poporului Chinez, = numai în urma mâniei zeilor. După *Pater Cibot* (784) variolizarea era cunoscută la Chinezi din

* Materialul informativ pentru acest capitol introductiv l-am cules din lucrările lui *Howorka-Kronfeld*, *Dr. Felix*, *Nasta* și mai ales din luminoasa expunere a lui *E. Le Roy* (vezi bibliografia). Fiind vorba de fapte stabilite de mult și îndeobște cunoscute, n-am mai dat indicații bibliografice detaliate în cursul tratării capitolului.

veacul al II și III-'ea după Chr. Se făcea prin introducerea peliței uscate a pustulei variolice, la băeți în nara stângă iar la fete în nara dreaptă. În India superstiția și misticismul, (dealfel caracteristic pentru Indii), pune stăpânire pe acest obicei folosit de omenire. Se dezvoltă un cult religios: cultul Zeiței vărsaului zisă „Sitala“. Unii din variolizatorii indieni mai dibaci câștigau sume enorme din meseria lor, exploatând credința poporului. La locuitorii primitivi din Maroc iarăși se observă superstiția. Pentru ca opera vaccinatorului să fie încoronată cu succes, operatorul trebuia să fie omorât în luptă cel puțin un dușman.

Bruce în opera sa intitulată: „Călătorie la izvoarele Nilului“ în 1790 constată, că inocularea preventivă contra var.olei era practică în Nubia, din memorabile vremuri. Operațiunea era practică de către femeile arabe și nubiene și era numită „tidderi“; la alte triburi numele ce exprima această operațiune însemna: a cumpăra vărsatul.

Se pare că variola ar fi apărut mai întâi în Indii, iar *Dhauwantari*, părintele medicinei vedice, care a trăit pe la 1500 înainte de Chr. se pare că ar fi fost primul, care a practicat inocularea antivariolică.

Deasemenea se cunoștea variolizarea la Bari pe Nilul de sus, cari inoculau la piept. După *Welson* și *Felkin*, ei se credeau descoperitorii variolizării.

A-Lurii cari trăiau mai la Sud, o cunoșteau și ei. Vaganzii inoculau pe frunte și pe antebraț. Vaniamvezii inoculau copii cu puroi din pustule la rădăcina nasului. Variolizarea a fost obicei și la Somali, Suaheli, Așanți din Africa de West. Acești din urmă inoculau chiar indivizii bolnavi introducând virusul în 6—7 locuri.

II. Câteva date asupra variolei și variolizării în Europa

Vărsatul a fost descris de *Hippokrates*, *Aëtios* și *Celsus*. Denumirea de variolă o întâlnim întâi în cronicile lui *Marius*, episcop în Avenches, în cari descrie ravagiile epidemiei de mică variolă din Gallia și Italia dela 570 și 580, când doi copii ai familiei regale — *Dagobert* și *Clodobert* — au murit de ea. În 850 sucombând de variolă *Austregilda*, nevasta regelui Burgoniei: *Gontran*; această cere soțului ei pe patul de moarte, să fie omorâți medicii curței, pentru că ei ar fi grăbit moartea ei prin medicamentele lor.

Cu aproape 11 secole mai târziu familia regală din Franța

a fost decimată din nou de aceasta boală. Moare ducele de Bour-gogne, împreună cu soția sa și fiul cel mai mare. Fiul Regelui Soare; Ludovic al XV-lea moare și el 70 ani mai târziu tot de variolă. Poporul francez a fost decimat și el la fel cu regii lui. *La Condamine* taxează cam la un milion victimele variolei în Franța într'un răstimp de 30 de ani!

La popoarele din Europa varolizarea se introduce cam pe la 1673 în Constantinopol și pe la 1713 un medic grec de acolo *Emanuel Timoni* este primul, care o descrie literar. La anul 1715 consulul Veneției la Smyrna: *Giacomo Pilarino* publică un studiu

Lady Wortley Montague

despre vario izare, după ce a studiat-o mult timp, făcând călători, prin Constantinopol, Smyrna, Egipt și Siria. Lucrarea sa poartă titlul de: „*Nova et tuta variolas excitandi per transplantationem methodus. Venezia 1715.*“

În Germania scrie mai întâi *Ernest Wrede* la 1724 despre variolă.

Soția ambasadorului Angliei la Constantinopol, *Lady Wortley, Montague*, printr'o scrisoare datată din Adrianopol la 1 Aprilie 1717 vulgarizează în Anglia metoda de inoculare contra variolei.

În aceasta scrisoare descrie, că la Constantinopol există câteva femei bătrâne, cari toamna, după ce au trecut căldurile mari, adună câțiva indivizi, cari vreau să se inoculeze și din coji de nucă, în cari se cuprinde cea mai bună specie de limfă de mică variolă, îi inoculează în patru locuri, pe cap, cele două brațe și piept. Operațiunea se face cu ajutorul unui ac și nu se pune mai mult material într'un loc, decât cât se poate lua pe vârful lui. Astfel indivizii inoculați scapă de variolă, făcând numai o formă ușoară. La sfârșitul scrisoarei Lady Montague se leagă, de a propaga aceasta metodă, inoculând întâi pe fiul său de 6 ani.

Această scrisoare e primită în Anglia cu nedumerire și Colegiul medicilor din Londra propune în 1721 să se facă o încercare pe 6 condamnați la moarte — 4 bărbați și 2 femei — cari după ce li s-a făcut inocularea au rămas oși în viață. În 1722 *Principesa de Galles* dă ordin să fie inoculate cele două fete ale sale și mai târziu fiul său cel mai mare. Astfel variolizarea începe să fie mai mult cunoscută și practică. Dar pe aceste timpuri variolizarea era făcută dela om la om, care metodă de multeori dădea greș și era primejdioasă și chiar din cauza aceasta nu era binevăzută de mulți, astfel răspândirea ei a întâmpinat multe piedeci. Mai târziu pericolul variolizării dela om bolnav de variolă spontană la om sănătos, — care pericol consta în provocarea de forme adeseori grave, alteori în ivirea complicațiilor (sifilis!) — a fost întrucâtva înlă'urat prin faptul, că limfa pentru inoculare nu se mai lua direct dela bolnav de variolă spontană, ci dela cel inoculat artificial și care dădea un virus mai slăbit. Prin faptul că acest procedeu se făcea la o serie de oameni, în sfârșit s-a ajuns la rezultatul de a se obține un virus așa de atenuat, încât — afară de reacțiune locală la locul înoculării și ușoară reacțiune generală, ce se manifesta prin o mică ridicare de temperatură, nu mai dădea formele grave de variolă observată la inocularea directă. Metoda aceasta de variolizare se mai întrebuintează și azi la arabii din Algeria (*Hervieux* 1901).

Marele medic *Tissot*, francez din Elveția, dezvoltă pe la 1762 o aprigă propagandă pentru variolizație. Grație autorității sale și a scrierilor Enciclopediștilor francezi, ale lui *Voltaire* și *La Condamine*, procedeu deveni tot mai popular. Când curtea franceză și engleză îl adoptă, cauza era câștigată. Astfel se pregăti terenul favorabil pentru geniala descoperire alui *Jenner*.

III. Vaccinarea.

La sfârșitul secolului al XVIII. în urma descoperirii vaccinării prin *Jenner* profilaxia variolei a fost complet reformată în Europa.

Edward Jenner

Edward Jenner (1749—1823) care era un simplu medic de provincie, observă în anul 1775 că de multeori mulgătoarele de vaci se contaminatează din pustulele de pe ugerul vacilor bolnave de: „cow-pox“, făcând și dânsule leziuni analoage pe mâni și că cei ce au suferit de astfel de contaminare mai târziu erau scutiți de variolă. Dealtfel acest efect era cunoscut de mulți oameni din popor și mai ales de crescătorii de vite: astfel în Persia, Scoția, Schleswig-Holstein etc. Și *Jenner* știa încă din timpurile de studii din Sudbury, că țărăni au credință în puterea de vindecare a vaccinei. I-și aducea aminte de cuvintele unei țărănci: „I cannot have that disease (small pox) for i have had cow-pox“ („eu nu pot căpăta boala aceasta [adică variola] deoarece am avut cow-pox“). Acestea vorbe simple dar pline de înțeles au fost punctul de

plecare pentru neobosite cercetări, (începute în 1775) cari l'au adus în sfârșit la concluzia, că o vaccină inoculată în mod îngrijit dă o apărare sigură contra variolei. Prin aceasta metodă a lui se exclude propagarea diferitelor boli și mai ales a sifilisului. Tocmai, această descoperire îl face nemuritor pe *Jenner* și îl înșiră între cei mai mari binefăcători ai omenirii.

După 20 ani, la Berkeley, în 14 Mai 1796 face *Jenner* prima vaccinare asupra unui copil *James Phipps*, luând materialul de vaccinat de pe mâna unei mulgătoare *Sarah Nelmes*, infectată dela ugerul vacii. Această vaccinare a avut o reușită perfectă, copilul devenind absolut imun în urma vaccinării ce i-s-a făcut de două ori.

În anul 1798 el publică faimoasa sa carte: „An inquiry into the causes and effects of the variole vaccine“ (Cercetări asupra cauzelor și efectelor variolei vaccinale,) după apariția căreia a pătruns vaccinarea în toate țările civilizate din Europa.

Jenner credea că variola vacilor: „cow-pox“-ul este identică cu cea a cailor: „horse-pox“-ul și în lipsă de cow-pox el a inoculat și din pustulele de horse-pox. Credința aceasta a lui era bazată pe asemănarea ce o prezintau aceste două afecțiuni. Metoda aceasta de înlocuire a cow-pox-ului cu horse pox a fost utilizată încă și de alții cum au fost *Tanner, Loy, Sacco*, etc. (1800—1803). (După Dr. I. Felix.)

Noua metodă de profilaxie antivariolică se estinde în mod rapid. Astfel în decurs de zece ani vaccinarea lui *Jenner* se practică aproape pe întreg globul pământului.

În acest timp găsim o literatură medicală înfloritoare asupra vaccinării. Paralel cu propagarea în Europa invenția străbate și în tânăra republică a Statelor-Unite dincolo de Ocean. Exemplul președintelui *Jefferson* care vaccinează 18 membri ai familiei sale are mare efect asupra poporului american.

Carol al IV-lea regele Spaniei ordonă chiar o expediție științifică în coloniile de sub domnia coroanei sale. Această expediție e dirijată de către chirurghi, în fruntea cărora stătea: *Don Francisco Xavier Balmis*. Ea a străbătut rând pe rând și fără oboselă: Porto-Rico, Caracas-de-Venezuela, Noua-Grenadă, Peru, Bolivia, Chili, Marile Antile și Mexico. Primirea e pretutindeni plină de entuziasm. Cu sunete de clopote capii provinciilor și ai bisericei, cari și ei se supuneau vaccinării, le ies înainte. Vedem de *Don Joseph Coquet de Gallard*, comandantul provinciei mili-

fare, dând banchet notabililor și poporului în casa și galeriile-casei sale. Festivitățile religioase ducăză zile întregi, pline de-bucurii profane, zgomote de toace, sunete de clopote, concerte, dansuri de bucurie și iluminății.

In cursul veacului al XIX-lea vaccinarea studiată și experi-mentată devine obligatorie aproape în toate statele civilizate. Rezultatul e stingerea aproape completă a variolei în Europa.

Variolizarea și vaccinarea în țările locuite de Români.

Să ne reîntorcem acum în Europa și să vedem istoricul variofizării și trecerea acesteia în vaccinare în țările locuite de Români.

I. Variolizarea și vaccinarea în medicina populară.

În Țările românești variola era foarte răspândită. În unele locuri poporul știa să se folosească de variolizare ca măsură preventivă contra variolei grave iar în altele ocuri, ca de ex. în Ardeal, se practica, — lucru strănu și greu de înțeles, — din punct de vedere cosmetic (*Sulzer*). *Dr. Francisc Nyulas* din Cluja firmă în cartea sa din anul 1802 „*Kolosvári tehénimlő, Kolosvár 1802*” asupra căreia vom mai reveni, că în Ardeal a fost uz între preoții „valachi” — și e și azi (1802) — folosirea vaccinei (adică de vacă), încă din timpuri străvechi și anume în Județul Szolnok* (azi Someș) și în Făgăraș și că locuitorii acestor două ținuturi, — Dumnezeu știe din ce motive, de câteori observă pe ugerul vacilor anumite pustule, i-și scaldă copii în laptele acestor vaci, cu care lapte s-a spălat întâi ugerul vacii. Pe corpul copiilor scâldați în astfel de lapte, apar niște pustule neprimejdioase. Acești copii apoi sunt scutiți de variolă. Iar în alte locuri se obișnuia să se facă găurile pentru cercei la fete în urechi cu o ață trecută întâi prin pusulele de pe ugerul vacilor. Văzându-se rezultatul acestui procedeu, anume: că fetele erau scutite la cea mai apropiată epidemie de variolă, se aplica acest procedeu pe urmă și la ușei.

O altă metodă practică — dupăcum spune doctorul *Nyulas* —

* Nu se știe care dintre cele două județe a fost cel amintit de *Nyulas*, pentru că în vremea aceea Belsőszolnok era jud. Someș și Középszolnok era jud. Sălaj.

es'e un obicei foarte vechiu în unele locuri în Ardeal, de ex.-Ceanul-mare, Cicud, Voivodeni, etc., la țărani „valachi“, care obicei e inocularea vărsatu ui, executată de preoții „valachi“. Acești din urmă pentru o pișulă (monedă de 20 bani de pe acele vremuri) inoculau variola prin maniere misterioase. Cu toate aceste — spune autorul — partea mai inteligentă din popor, fruntașii, se feresc de inoculare. De notat, că cu ocazia inoculării se foloseau de variola vera și nu de vaccina ca mai sus.

Astfel se dovedește ceia ce am spus dela începutul prezente lucrări, că de și poporul român nu a contribuit la răspândirea vaccinării în mod științific, cu toate aceste are marele merit de a fi cunoscut ambele metode practicate, atât variolizarea cât și vaccinarea.

F. I. Sulzer în lucrarea sa intitulată : „Geschichte des transalpinischen Dacie s. Wien 1782“, spune că Românii se servesc foarte mult de variolizare pentru preservarea frumșeții. Aceasta operațiune — ne spune autorul — este impusă de etichetă; că fetele sunt inoculate pe frunte și pe partea superioară a dosului mânilor. (*Felix.*)

Trebuie să menționez și cercelările Domnului *Prof. Dr. Iosif Popovici* dela Universitatea din Cluj, publicate în foiletonul ziarului local „Patria“ (Patria an II. No. 33 din 16 II. 1920) sub titlul : „Banatica. Cum vindecă bănațenii bubatul.“ În articolul menționat autorul nu face deosebire clară între variolizare și vaccinare, care greșeală o corectează în al doilea articol „Banatica“ (Patria an II. No. 45 din 29. II. 1920). Autorul ne spune, că și bănațenii cunoșteau variola în cele două forme ale ei, sub numirea de Bubatul mare și Bubatul mic și cunoșteau remediul de vindecare și pe profilaxie. Vechimea acestui obicei popular autorul nu-l cunoaște și nici originea lui; presupunerea sa, că procedeul a fost împrumutat de-la medicina veterinară — foarte dezvoltată la Românii dela țară se pare foarte probabilă. Partea interesantă din aceasta lucrare e traducerea din opul lui *Griselini* despre Banat, apărut la 1780 : „Dacă s-a știut că există în sat sau în vecinătate un băiat în bubatul cel mare, imediat a alergat lumea la el și a cumpărat dela mama lui materia, adică puroi de variolă de un creițar, după cum i-a trebuit, de doi, de trei, dupăcum avea un băiat sau mai mulți acasă. Dupăce s-a constatat, că puțulele (variola), sunt cele bune, s-a spart cu ac o beșică sau mai multe. Puroiul a fost stors într'un vas de lemn, pregătit anume spre

acest scop. Cu puroiul acesta s-a grăbit acasă și s-a purces la operație, care se făcea în două feluri: sau s-a pus puroi pe brațul superior și s-a frecat acest loc cu o pânză dură până ce s-a făcut brațul roșu și s-a aprins; sau s-a tăiat o rană mică pe brațul care trebuia inoculat și se punea un strop de puroi în rană și apoi locul operat era legat cu o pânză curată“.

Medicul primar al comitatului Cluj (Physicus) Doctorul *Andrei Szöts* traduce din limba germană în maghiară și tipărește (1804) metoda profesorului și doctorului veterinar dela Societatea de Agricultură din Keszthely: *Oeffner Joseph*. Acest medic veterinar descrie încercările sale făcute asupra oilor, într'o boală a oilor pe care dânsul o numește: „vărsatul oilor“ (bárányhimlő). Dânsul face inocularea oilor sănătoase dela una bolnavă de vărsat, *plecând dela principiul inoculării dela om la om, pe care afirmă dânsul că ar fi văzut-o și învățat-o dela Românii din Ardeal*.

Din cele expuse vedem, că profilaxia contra variolei a fost practică de poporul nostru, nu numai în mod empiric în formă de variolizare, ci și în formă de vaccinare, premergând poate chiar metodei lui *Jenner*.

Din mărturia lui *Griselini* și *Sulzer* putem deduce, că românii cunoșteau încă în secolul XVIII variolizarea. Probabil însă și mai demult. Calea de pătrundere a fost de bună seamă prin Turcia. E posibil, ca activitatea lui *Pylarino*, despre care va mai fi vorbă, să fi contribuit la lățirea acestei metoda orientale. Cât despre vaccinare, e greu să tragem vre-o concluzie asupra datei când a pătruns în popor. Deoarece autorul care o atestă la români, *Nyulas* a scris după 1800, deci după *Jenner* și nu precizează că de când există procedeul acesta la români, nu putem trage nici o concluzie, *dacă vaccinarea este autohtonă* (ne-am putea gândi la descoperirea ei pe calea vaccinărilor la vite!), sau s'a popularizat rapid în urma efectuării primelor vaccinări științifice executate în Ardeal. Și în cazul din urmă faptul române interesant și e o dovadă vie a adaptabilității medicinei populare românești și a dibăciei empiricilor noștri dela sate.

II. Introducerea variolizării și a vaccinării științifice în Principatele Dunărene.

Felix în lucrarea sa pe care am citat-o și o voi cita încă des, sustine, că „în Țările românești vărsatul era foarte răspândit

în secolul XVIII. și în acest secol ca și la începutul sec. XIX. oamenii cu dare de mână întrebunțau variolizațiunea ca măsură preventivă în contra variolei grave.“

Evident, că dacă facem abstracția de existența unor presupuse străvechi obiceiuri de variolizație în medicina pulară, cari sunt probabile, cari însă după cunoștințele noastre actuale nu pot fi dovedite; rolul principal la introducerea variolizației în clasele culte ale Muntenei l'a avut doctorul Iacob Pilarino.

Medicul acesta însemnat care a trăit mult timp în București și care are un important rol în istoria Medicinii noastre, precum este însemnat și pentru istoria Medicinii Universale, e mult prea puțin cunoscut încă. În principalele lucrări medico-istorice românești abia îl găsim menționat răsleț. Cu drept cuvânt marele animator al tuturor cercetărilor istorice de la noi: D-l Prof. Dr. N. Iorga atrage atențiunea în: „Revișta istorică“ (No. 7—8. 1927) asupra deosebitului interes pe care îl prezintă viața și opera acestui interesant personagiu.

De fapt la Institutul de Istoria Medicinii din Cluj, D-l Dr. V. Bologa a încercat să reconstituiească întrucâtva biografia lui *Pilarino*. Datele găsite au fost prelucrate de D-l Dr. Petru N. Chiper în teza sa intitulată: „Influențe italiene în Medicina Țărilor Românești până în 1870.“ (Cluj 1927), care lucrare din păcate nu a fost tipărită. Redăm din lucrarea aceasta datele biografice asupra lui *Pilarino*, așa puțin cum a putut fi ele găsite.

Pe la 1688 *Pilarino* apare la Curtea lui Șerban Vodă Cantacuzino (*Iorga, Gomoiu, Ramiro Ortiz*). El era de origine grecească, devenise însă italian prin elecție. Înainte de a pleca în Rusia unde *Petru cel Mare* îl numise medic al Curții, a stat câțva timp la Curtea Domnească din București. Sunt lacune în biografia lui cari azi nu se pot încă umplea. În marele dicționar biografic al medicilor de *Hirsch și Gurtt* se mai găsesc încă următoarele amănunte, cari însă par a avea nevoie de o revizuire critică: s-a născut la 9 Ian. 1659 pe insula Kefalonia, a studiat dreptul în Veneția și medicina în Padua, unde a fost promovat doctor. S-a stabilit pentru puțină vreme în Candia și trecu — dupăce și câștigase în practica medicală banii necesari — la Constantinopol, pe urmă în Siria unde a practicat scurt timp în Alepo. Mai târziu îl găsim în Egipt, în Alexandria. În celea din urmă se stabili la Smyrna unde se atașă consulatului Venețian. (E evident că *Hirsch și Gurtt* nu știu nimic despre activitatea sa la Curtea din București și din Sf. Petersburg.)

Dela 1688 îl găsim în București. Știm că la Constantin Vodă Brâncoveanu a jucat un rol important. El era plătit cu 800 taleri pe an și era foarte căutat, ducându-se și pe la casele boerești în „trăsură cu arcuri.“ Nu știm când s-a mutat la Curtea rusească și cât a stat acolo. La 1715 publică în Veneția: „Nova et tuta variolas excitandi per transplantationem methodus“, lucrare care a mai fost tipărită și în alte ediții: Nürenberg 1717 și Leyda 1821. La 1717 a mai tipărit tot la Veneția o lucrare, tot în limba italiană: „La medicina difeza ovvero riflessi di disinganni.“ Cam în vremea aceasta trebuie să se fi reintors Pilarino în Italia. În 1718 știm că s-a îmbolnăvit de hydropizie și că a murit în Iunie 1718 la Padova.

Importanța lui *Pilarino* în istoria medicinei universale este de a fi atras atențiunea cercurilor savante occidentale mult timp înaintea celebrei scrisori a soției lordului Montague asupra variolizației. Cartea sa din 1715 ar merita să fie studiată și reeditată. De și nu cunoaștem vre'un isvor care să ne indice precis că *Pilarino* a introdus la noi variolizația totuși sunt unele coincidențe cari fac acest lucru foarte probabil. Astfel știm că *Nicolae Mavrocordat* i-și variolizează fiii în 1713 (*Jorga Rev. Ist.* 7—9 1927; *Hurmuzaki XIV.* Pag. 495—96). Nu ne putem închipui că acest medic savant care s'a ocupat atât de intențiv cu problema variolizației să un fi lucrat din răpputeri pentru rășândirea ei la Curtea din București și la boerii Țării, cari atât de mult îl apreciau.

Alte date asupra variolizării în secolul XVIII găsim în *Dr. Andreas Wolf* „Beiträge zu einer statistisch-historischen Beschreibung des Fürstentums Moldau“ partea I, Sibiu Hochmeister 1805: pag. 100 (la capitolul despre boalele moldovenilor): „Epidemiile de vărsat, cari apar în Moldova tot la 3—4 ani, omoară un număr necrezut de mare de copii, mai ales la sărăcimea care locuiește în Iași lângă mlaștinile Bahluiului, unde boala e mai malignă din cauza miasmelor putride și a colibelor joase; și cine nu moare de boala aceasta ucigătoare, rămâne adesea un infirm nenorocit. Astfel se întâmplă că acum 24 ani (deci pe la 1781. Nota trad.) variolizația folosită pe atuncea a fost primită bucuros în localitățile principale. Cu atât mai ușor au acceptat moldovenii și vaccinația atât de binefăcătoare, introdusă de bravul medic de Curte al lui *Alexandru Moruzi*: doctorul *Hesse*.“

În celea ce urmează *Wolf* mai spune că vaccinarea a fost introdusă în 1803 de acest *Hesse* și că în 1805 Domnul a angajat

un vaccinator anume, pe *Fröhlich*, care-i îndatorat să vaccineze pe oricine a-r cere, gratuit. Mai adăogă, că medicii greci aveau obiceiul ridicol, să presare pe noii născuți cu sare, prin ce credeau că-i apăără de vărsat.

Astfel ajungem la momentul important al introducerii vaccinării în Principate. Asupra acestui capitol găsim o mulțime de date la *Felix*. Datele lui *Felix* pot fi azi în mod fericit întregite prin cercetări mai noi. Vedem la *Wolff* că primele vaccinări Jenneiene s'au făcut la Iași în 1803; aflăm la *Felix* că puțin mai târziu s'au făcut și la București. Nu se practica peste tot, ci numai în orașele mai mari și la o mică parte din masa poporului. Așadar la începutul secolului XIX a fost înlocuită variolizarea cu vaccinarea și numai în lipsa vaccinului se lua limfă dela oameni vaccinați. Și doctorul *Costache Vernav* în teza sa: „*Rudimenta physiographiae Moldaviae* (Budae 1836)“ vorbește despre Hesse și *Fröhlich* și un medic anonym german care publică la 1838 în Berlin o lucrare despre: „*Medicina în Moldova*“ ține acest moment așa de important încât se ocupă de el amănunțit (Dr. V. Bologa: „*Medicina în Moldova 1838*“ în: „*Revista Științelor medicale*“ 1925).

Despre primele vaccinări făcute în Muntenia ne relatează *G. I. Ionescu-Gion*, că doctorul *Constantin Caracaș* fiul doctorului *Dimitrie Caracaș* întors în țară după terminarea studiilor în anul 1800 a răspândit vaccinarea în toate clasele poporului. (*G. I. Ionescu Gion* în „*Revista nouă*“ anul III, No. 8, București 1890). În anul 1815 Vel Vornicul Munteniei face o adresă către Mitropolit, prin care îi comunică că la București s'au așezat cinci doctori și doi gerahi ai poliției (primăriei N. A.) plătiți din cușia milosteniilor, pentru ca se inoculeze poporul sărac și roagă pe I. P. S. S. să spună preoților să facă cunoscut poporului sărac. (*Felix* op. cit. I. pag. 115).

La 20 Februarie 1835. Comitetul Carantinelor din București a încheiat un jurnal, prin care se hotărește, că nici un țarcovnic să nu se hirotonisească până nu va fi învățat vaccinarea; ca să se numească pentru 6 luni din vară patru doctori vaccinatori pentru cele șase județe. (*Gomoiu* op. cit. p. 264) *Gomoiu* redă după „*Buletin*“ (Gazeta oficială No. 11—1835) întreg textul jurnalului respectiv. Totatunci Comitetul Carantinelor a publicat un regulament al vaccinațiilor „*Orânduiala lucrării vaccinului*“ care deasemenea e redat în extenso de *Gomoiu*. *Alexandru Ghica Vodă* stabilește chiar penalități: „când o familie se va opune la vaccinațiune

și se va ivi vărsat în familie, ea va fi scoasă afară din oraș sau din sat și ținută sub pază 40 de zile. „In anul 1836 Dvornicul din lăuntru al Munteniei relatează adunării obștești despre progresele datorite administrațiunei sale, care se manifestă prin numărul crescând al vaccinațiunilor făcute în Muntenia. (*Felix* op. cit. p. 116). Cifrele redade în acest raport par însă atât de fantastice încât *Felix* (pag. 117.) se îndoiește în realitatea lor, având în vedere lipsa de medici de pe atunci. Date răslețe despre medici vaccinatori în aceasta epocă găsim și în interesanta lucrare a dlui *Dr. G. Z. Petrescu* în prezent conferențiar de Istoria Mediciniei la Facultatea din București: „Studiu asupra lățirii și stării actuale a sifilisu'ui în România“ (București. 1910.) Toate acestea reforme introduse în deceniul al IV-lea al secolului trecut în Principate se datoresc „Regulamentului Organic“ care a dat acestor țări primul început de organizație sanitară.

Reformele în domeniul profilaxiei variolei și la Iași țineau pas cu cele din București. În 1847 se publică la Iași din partea: „Comitetului Sănătății în Principatele Moldavei“ o: „Legiuire pentru huluire“. Aceasta broșurică de 24 pagini despre care știm, că a fost elaborată de protomedicul *Cuciureanu*, foarte rară astăzi, se găsește un exemplar și în colecția Institutului de Istoria Mediciniei din Cluj. În ea se dau prescripțiuni generale, cum trebuiesc săvârșite vaccinările și recoltat vaccinul; se insistă a se povățui poporul, se descrie erupțiunile vacciniei, accidentele și complicațiunile și se dau indicațiuni pentru evitarea lor.

Câțiva ani mai târziu (1855) se instituesc și premii pentru vaccinatorii harnici și cari obțin rezultate bune. După o statistică dată de *Felix* (pag. 117) între 1834—61 sau vaccinat în Moldova 578,388 de copii. După unire sub marele reformator *Davila* s-a publicat la 1863 un regulament, care a rămas valabil pentru întreagă țară, până la 1875. Prin legea sanitară din 1874 și cea din 1885 vaccinațiunea a devenit obligatorie pentru întreaga țară. După 1874 s-a produs la noi în țară vaccin animal indigen. Vaccina doctorului *B. I. Vlădescu* (1874) era cumpărată — dupăcum rezultă dintr-o broșurică scrisă de acest doctor — și în streinătate. Dar cu aceasta ajungem deja în istoria contemporană. Scopul acestei lucrări este însă a lega numai începuturile vaccinației în țările noastre. Datele pentru timpul mai nou se pot găsi în opera citată a profesorului *Felix*. Cred însă, că e interesant să citez aici după *Felix* pagina 115, pasagiul asupra tehnicei primelor vaccinațiuni:

„Technica variolizațiunei nu a fost menținută la vaccinațiune. Metoda uzitată încă la începutul sec. XIX în Grecia, la Constantinopol, în România consta în muierea de ațe de mătase în limfa vaccinală, conservarea lor în cutii și așezarea unei bucațele din acele ațe într'o tăietură operată într'o parte oarecare a corpului. Aceasta procedură însă a fost părăsită. Se introducea cu lanțete direct într'o mică tăietură superficială ori înțepătură, vaccinul proaspăt sau uscat pe vârful unei pene; asemenea nu se mai alegea ca loc al inoculației nasul, fruntea, urechile, pulpele, locuri de pedilecțiune din timpii trecuți, ci brațele.“

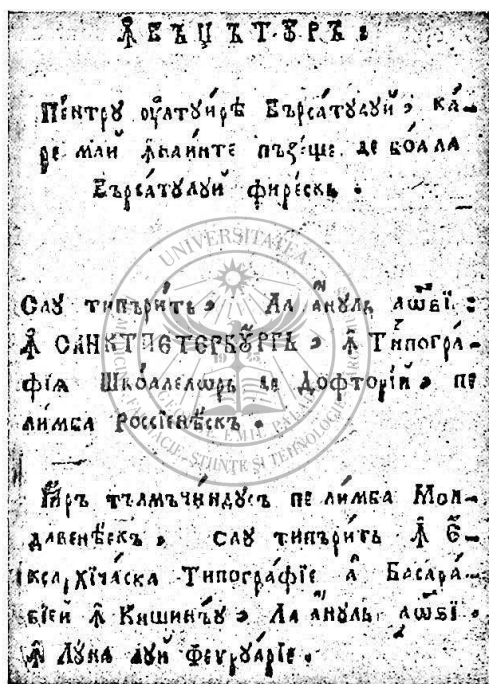

Fig. 3. Titlul cărții despre oltuit tipărită în 1816 în Chișinăul Basarabiei.
 (După unicul exemplar existent în România în colecția
 G. Sion Cluj, Biblioteca Universității).

De încheiere voi da — în parte după *Crăiniceanu* — bibliografia primelor lucrări asupra vaccinării publicată în România veche. Vom vedea la capitolul următor că primele broșuri românești asupra vaccinării s-au publicat în Ardeal.

Prima scriere specială din București e gatorită doctorului

Žissul Conofan: „Descrierea pentru boala vărsatului celui mare și a vaccinului“ București 1833.—8°. Urmează ca a doua în șir: „Legiuirea pentru hultuire“ a lui *Cuciureanu*, Iași 1847, în sfârșit la 1859 broșurica doctorului *G. A. Polizu senior*: „Cărticica altoitului“ București 1859, despre care *Crăiniceanu* presupune că ar fi fost făcută în colaborare cu *Baraș*. E de notat însă, că în mai multe cărți medicale românești apărute în aceasta epocă, ca de ex. ale lui *Episcopescu*, e adeseori vorbă despre vaccin și vaccinare.

Foarte interesantă din punct de vedere bibliografic și medico istoric este o cărticică care se găsește în România într'un singur exemplar în colecția *G. Sion* din Cluj (Biblioteca Universității) intitulată:

„Invățătură pentru hultuirea vărsatului firescu care mai înainte păzește de boala vărsatului firescu. Sau tipăritu la anulu 1812: în Sanctpetersburg în tipografia școaleloru de Doftori pe limba Rossienească. Iară tălmăcindusă pe limba Moldovenească, sau tipăritu în Ecsarchiceasca Tipografie a Basarabiei în Kișinău, la anulu 1816 în luna lui Fevruarie.“

Aceasta carte nu există nici în colecțiile Academiei, nu e cunoscută nici bibliografiei vechi românești, lui *Bianu—Hodoș* și lui *Crăiniceanu*. A fost semnalată mai întâi de *D-l Proj. C. Lacea* în „Dacoromania“ 1924 și de *D-l Dr. V. Bologa* în „România Medicală“ în 1925.

După primele trei cărticele românești despre oltuit apărute în Ardeal, e primă publicație de felul acesta tipărit pe teritoriul vechii Moldove și anume chiar în Chișinăul înstrăinat. Având în vedere toate aceste considerațiuni și mai ales faptul că există într'un singur exemplar, cred că e o operă utilă să o redau aici în transcriere completă:

„De prea multe și de osebite boale să împilează neamulu omenescu, daru nici una nau pricinuitu așa de măchnecioase întâmplări precumu obicinuitulu Vărsatu. Elu trecându din satu în satu și din orașu în orașu, făcea o mare pustiire în norodu. (Notă originală): Răsboulu celu vărsătoriu de sânge și aducătoarea de moarte boală, nau pricinuitu așa de multe năczuri, precumu firesculu Vărsatu.) Nici o vreme a anului nu stă împotriva sălbătăciei luiu. Elu nu cruță nici o vârstă. Părinții, care să mângăia cu princiocasa nădejde, că voru avea la bătrânețiile sale, de (pag. 2.) la copii săi cei crescuți cu multă purtare de grije și osteneală,

Pentru vă-
tămarea ce
aduce fires-
culu vărsatu

au fostu lipsiți de această mângăere, pierzându-i pre dânșii, sau înărimea prunciei lor, sau cându sosea la vârsta cea desăvârșită. Copii se lipsea de Părinții săiu de acea vreme, cându avei ne apărată trebuință de căutarea lor; sau de înțeleptele lor povățuiri. Însă și lu cei ce să însănoțoa de această boală, adeseori rămânea semnile strecăciunii pre obrazu, sau pierdea mișcările mădulărilor, și ce era lucru mai strecăciosu de cât toate, să întâmpla de rămânea fără vedere, însuși ivirea Vărsatului aducea spaimă nu numai asupra acei familii unde să arăta Vărsatulu, ci și casăle medșieșite, păzinduse a (pag 3.) nu lăsa a veni la sine pre cei ce avea în casă Vărsatu, casă nusă lipsească prinu trănșii boala Vărsatului. Deosăbitu de aceasta unii ca aceștia era opriți, de a întra la adunările obștești. Feliuri de kipuri să iscodea, spre depărtarea năcazuriloru precare le pricinuia Vărsatulu.

Norodulu celu prostu, cându vedea la oareșu care dinu cunoscuții lui, sau dinu rudenii Vărsatu bunu, aducea la acea casă pruncii, sau și pe cei mari care nu avusesse încă Vărsatu, și îi lăsa inpreună cu cei ce avea Vărsatu, pe oareși care să căștije boala Vărsatului, întorcându-se la casele sale, la celiu cu Vărsatu un banu, gândindu după desidemonia sa, că Vărsatulu celu (pag. 4) cumpăratu mai slabu lucră, de celu ce să căștiğă fără plată. Însă, cându cumpărătoriu să întâmpla, de era mai slabu la alcătuirea trupească, sau avea însine rădăcina altei boale, atunci această cumpărătură să prețaluia cu pierderea a însuși vieții. Noroadele cele ce umblă din locu în locu, cu corturi, sau cu colibi (skiniții), îndată ce pricepea la oarește care dinu familia sa Vărsatu, înlu lăsa pe bolnavu în câmpu, în voia soartei. Aducându-i cându raru demăncatu și de băutu, dară necutezându arămănea lângă dânșulu.

Celu mai denădeje kipu, să cuprindea mai înainte în ultuirea obicinuitulu Vărsatu omenescu, dară pentru întrebuintărea acestui kipu să a ledjea odeosăbită vreme de anu (pag 5.) și mai a'esu Primăvara și Toamna și deosebiu de această era trebuință, a avea o mare pază între lundjirea boalei, dară și cu toate acestea după însămnarea celor mai procopsiți doftori, dinu cei ce li să hultuia Vărsatulu murea den'ru osută unulu.

Spre norocirea omenirii, învremea de acumu sau gășitu unu kipu, mai înainte apărătoriu de această boală prea proastă, siguru și foarte folositoriu, care să cuprinde în medodulu hultuirii Vărsatulu de Vacă, ce sau numitu așa: pentru că dinu tâiu au fostu luată materia acestuiu Vărsatu dela Vacă, daru fiindu că materia

Kipurile spre depărtarea Vătmării de Vărsat ce le iscodite de disidimonii

Celu mai întâi kipu care împuțina necăzuri le cele ce pricinuieste Vărsatulu

Kipulu de acumu cele mai de ne dejde care mai înainte ferește de Vărsatu

aceasta hultuindu-să la multe sute de mii de oameni și spre o mare merare, ne pierându lucrarea sa, păzește puterea (pag. 6.) cea mai înainte apărătoare de obicinuitulu Vărsatu omenescu, apoi nusă cade săse mai numască de Vaci, ce Vărsatu omenescu, mai înainte apărătoriu. Acesta kipu să întrebuițează la fiește care vârstă, începându dela însuși nașterea pruncului, până la vârsta cea mai de săvârșită. Cei ce au acesta mai înainte apărătoriu Vărsatu, care nici odată nu lasă după sine urmări urâte.

Cumu să
cade săse
hultuiască
mainainte
păzitoriu
Vărsatu

K'ipu'lu hulturii acestui mai înainte păzitoriu Vărsatu, să cuprinde întru aceasta: înainte vreme, cându era asă hultui Vărsatulu, unu pruncu, sau unu omu de vârstă, acela înferedeu, sau întru o covată cu apă caldă, pentru ca să se păcească Curățenia, (pag. 7.) câtu și pentru aceia, ca muindu se fața trupului, mai cu lesnire să poată primi materia cea de Vărsatu, apoi ungându Vărfulu Istrumentului ([Notă origina ă] acăruia zugrăvirea sau arătatu împreună cu semnurile mai înainte păzitoriu Vărsatu) cu materie de Vărsatu, luată dela unulu, ce are Vărsatu ultuitu, sau gătitu în steclă, precumu aceasta sau arătatu mai josu, tiind mâna aceluia la care va să hultuiască Vărsatulu cu mâna cea stângă, cu dreapta în care să află instrumentul) să să facă la amândou mâinele câte o sgărietură mică, mai josu de umăru. Aceste Sgăriituri să cade să fie așa de ușoare, încātu numai pelița să fie rădicată, de suptu care (pag. 8.) să va arăta asămănare de sânge sau materie apăcioasă, iară nu sânge, fiindu că sângele poate spăla cu curgerea sa materia cea de Vărsatu, după aceasta să fie silință apune materia cea luată cu Istrumentulu suptu Peliță și ungându cu dânsa zgăriiturile, să să fie mânele, fără asă acoperi cu mâneca cămeșii, până cându nu să va usca asămănarea de sânge, apoi să se lase în cea de săvârșită odichnă. Locurile, la care eă va hultui Vărsatulu, să nu să spele, nici să să ude, nici să a(c)e)lui mai să scarpine, pâră cându nu va trece de săvârșitu roșăța, ce (n)ainte (f) eritoriu să să întâmlă în prea lungirea boalei, pentru care mai josu să (v)ărsatu va zice.

Dacă după hultuire, în ziua cea dinu dăiu și adoazi, nimica nu se (pag. 9.) va cunoaște, de că u numai zgăriiturile, ce sau făcutu cu Istrumentulu, iar a treiazi sau după trei zile, să voru arăta înprejurulu zgăriituriloru niște semne mici, roșietice și apărăzi, sau acincea niște răsufiături, blânde, mititele, camu galbine, roșii la locurile ce e hultuite, avându în mijlocu lăsătură, întru așași și așaptea zi aceste răsufiături voru începe asă mări, iară lăsăturile

asă face mai cunoscute, apoi acesta va fi bune semne, că osteneala nau fostu fără folosu și că materia cea de Vărsatu va arăta dorită lucrare.

Invreimea aceasta la celu ce i sau hultuitu Vărsatulu să sânte oareșu care nu mare fierbințeală și mai alesu sara, noaptea să întâmlă, daru nu totu deauna, camu supărătoare (pag. 10) și să arâte o sudoare, nu mare, la obrazu, să cunoaște oareștăcare posomorâre, eșaptea zi aoptazi răsufălătura să face mai mare și să umple de materie limpede, kiaru aceasta materie este bună de hultuitu la alții, ([Notă originală:] La unii, adecă ce sântu de slabă complecsii, sau invreme friguroasă, aceste semne să întâmplă la zece și la unsprezece zile, daru de obște să cade alua aminte, că ori înce zi săva întâmpla după hultuire, însă când materia încă nu sa skimbatu înfloare albicioasă, sau gălbincioasă, ci cându este limpede, atuncea tot deauna este bună de hultuitu altoru,) dela a opta zi până la unsprizece zile Vărsatulu să mărește și să umple de (pag. 11) materie limpede și lăsăturile să pierdu, a unsprizecea zi înprejurulu vărsatulu să lățește roșafa și să face înflătură, materia în semnele cele de Vărsatu pierde limpezeala și se face albicioasă, și ghindurile cele de suptoiori umflându-se, pricinuescu oareși care dureri, înaceastă vreme să arată un kipu de friguri și fierbințeala să mărește mai multu de cătu înzillile trecute, să întâmlă sudori și uneori îngreșoare de mâncare, aceste semne de boale să pre lunjescu, o zi, sau doau, la doausprezece sau la treisprezece zile, unflătura cea de prinu prejurulu Vărsatulu să micșurează, semnele cele de Vărsatu să facu, camu albe galbene, și înmijloculu loru o bubă, (pag. 12) cea negricioasă să face lucie, iară după ce trecu optsprezece, dara uneori și doauzeci de zile, buba singură de sine cade, lăsându înloculu ogropișă sau lăsătură acoperită cu peliță, precumu de obște se întâmplă și după Vărsatu'u celu naturalnicu. Sântu întâmplări, că înprelungirea acestora ușoare dureri, să arată petrupu niște răsufălături mititele, care sânzure de sine după trecerea vărsatulu, fără nici o doctorie pieru, daru dacă aceste răsufălături să prelungescu ca vreo doau săptămâni, apoi să cade să se arâte doctorului, care după ființa loru poate da kipu de izbăvire, însă trebuie aști, că aceste răsufălături, nu aducu după sine nici unu felu de urmări răle, sau (pag. 13) boale grele nici odată.

Cându toate cele mai susu numite ușoare dureri, încurjerea vremii se voru prelungi să cu statornicie spre cumu mai susu sau zisu și Vărsatulu să va potrivi cu semnele cele arătate pe de

Semnurile (e) cele ce (de) osăbeș(c) Vărsatu(l) celu ne (a)

devărat (de) osabilită zugrăvire, aicea însămnată, apoi acestu Vărsatu trebuie să
celu adev(ă) se socotească mai înainte feritoriu, daru dacă după hultuire adoa
ratu mai (f) zi sau atreia zi să va face obrintitură, asă nănată cu cea ce să
naintea f(e) ritoriu întâmplă la bube, sau buboaie, sau în kipulu răsuflă'uriloru celoru
mâncăcioas: cu punoiu și aceste răsuflături, sau bube mai înainte
de zece zile să usucă, sau să skimbă în materie puñoioasă, apoi
acestu Vărsatu nu este mai înainte feritoriu, cei ne adevăratu și
(pag. 14) dacă acestu dinu urmă la cineva să va întâmpla, apoi
după trecerea lui săse mai hultuiască de vro câteva ori, până
cându va câștiga celu adevăratu, mai susu arătatu feritoriu Vărsatu.

Cumu sa
ia materia
pentru ul
tuirea al-
tora

Materia pentru hultuirea Vărsatului la alții, să cade să se
gătească întra-cesta feliu: la 3, 4, 5, sau 10 zile când săva cunoaște
însămnulu celu de Vă-satu, materia cea hultuită, avându floa e
curată, înkipulu apei adecă luminoasă, atunceă sase spargă de
oparte pielița Vărsatului și ungându, cu materia cea ce curje de
subtu bube, istrumentulu, să se facă hultuirea întracestu kipu, pre
cumu mai susu arată, iară dacă va cere trebuința să se trimață
materia cea de Vărsatu la locu depărtatu, (pag. 15) apoi cu materia
ce cură din buba vărsatului cea spartă, să se ungă o stecluță și
acoperinduse cu alta, asemenea de mare stecluță și să se lipească
marginile loru cu ceară și învălundusă cu o băcățică de bărdăchanu
de vacă, sase trimață unde cere trebuința, păzându ca aceste
steclișoare să nu rămăe la jeru, sau la căldură, să nusă ungă cu untu.

La vremea, cându vra cineva să întrebuițeze materia, care
să află pe steclișoare, pentru hultuire, trebuie să o ție asupra
aburului de apă fierbinte, ca să se moae materia, sau să se răz-
moaie materia cu o picătuiă de apă caldă, și ungându cu acesta
materie Istrumentulu, să se hultuiască Vărsatulu, precumu mai
susu sau zisu. (pag. 16.) Măcaru că în vremea pre lunjirii sām-
neloru celoru arătate mai susu, ce să întâmplă de cătră mai înainte
feritoriu Vărsatu, nu este trebuință de multă pază și acia la
cari sau hultuitu Vărsatulu în vremea de vară, potu umbla afară
slobozi, dară în vremea de toamnă, de iarnă, și de primăvară și
în vremea plouasă și friguroasă, pentru mai bună siguranție, să
cade să șadă încasă, ca sânul să întâmple altu feliu de boală, să
nulisă deae mâncare grea precumu păsatu vârtosu, oao vârtoase
fierte, jambonu, carne de porcu, curekiu crudu, păcinte, brânză și
de asemenea feliu, cisă mânânce ciorbușoară cu carne de vacă
sau cu pește mărunțelu, poame fierte și asemenea bucate, păzinduse
totu (pag. 17) deauna, casă nu mânânce prea multu.

Ce feliu
de pază să
aibă înu
vremea sem
nurilor de
Vărsatu

Insemnare. Arătatulu mai înainte feritoriu vărsatu, nuse lipește de altulu sânguru de sine, până cându nuva fi hultuitu. Această lucrare este vrednică de o deosebită luare aminte, fiindu că toate cele ce sprijinuescu viața omului și păzăscu sănătatea lui de întâmplări primejditoare, să câștigă cu dreptele sale ostenele și cu ajutoriulu altora: pre cumu mâncarea, băutura, înbrăcămintea și celea de asemenea, cându dinu potrivă, de boale cu toată paza nu putem scăpa, mai alesu de Vărsatulu celu firescu, care pricinuia mari năcazuri neamului omenescu, daru fiindu că înproliva aceștii premejditoare boale, după ode osăbită Pronie alui Dumnezeu sau des- (pag. 18) coperitu kipu pentru care mai susu sau zisu, apoi fiește cine, aflându acestu prileju și ne întrebuintindulu spre folosulu aproapelui, unulu ca acesta interesindusă de unu supusu alu său, sau de unu omu de famelia sa, această pierdere ova avea înmustrarea cujetului său înveaci.

III. Inceputurile vaccinării științifice în Ardeal.

Date precise despre executarea variolizării în mod științific în Ardeal nu avem. Știm însă că în nord-estul fostei Ungarii și anume în Eperjes, un medic savant de origine germană *Adam Rayman*, a introdus variolizarea preventivă. La 1717 *Rayman* publică în analele societății medicale din Breslau: „*Historia variolarum superi ri Hungariae et Eperjesini anno 1717. Epidemice grassantium earumque origo, per emetica et inoculationem curatio.*” Lucrarea aceasta apărută doi ani după alui *Pylarino*, este a doua încercare științifică, care se ocupă cu procedeul folosit de popoarele orientale, care a văzut lumina zilei încă înaintea celebrei scrisori a Doamnei *Lady Wortley Montague*. *Veszprémi*, cunoscutul biograf al medicilor din Ungaria și Transilvania afirmă, că *Rayman* a învățat variolizarea dela armenii și grecii stabiliți în Ungaria. Ori astăzi știm prea bine, că acești „greci” nu erau alții decât aromânii din companiile comerciale levantine. După *Veszprémi* se mai făceau variolizări în Eperjes și pela 1774. Deoarece nordul Ungariei avea în totdeauna legături deosebit de strânse comerciale și culturale cu Marămurășul, Bihorul și Sălajul ne putem da seama foarte bine, că variolizarea a putut pătrunde pe acolo la clasele culte din Ardeal. Foarte repede a ajuns la noi și vaccinarea. Calea pe care a venit noua metodă alui *Jenner* în părțile noastre, a fost peste Germania și Wiena, a

cărei Facultate celebră domina pe atunci viața medicală dela noi.

În teza sa de doctorat — de care va fi vorba mai jos — brașoveanul *Dr. Joseph Greissing* face istoricul lățirii vaccinării în țările Habsburgice. În Wiena vaccinarea se aplică mai întâi la 1799 și în scurt timp e acceptată de toți medicii. Autoritățile țării îi atribuie cea mai mare importanță. Pe la 1803 vedem ordonanțe regulate făcute pentru diferitele provincii. În 1808 cancelarea aulică transilvană trimite Guberniului transilvănean un decret normativ prin care se reglementează vaccinările în Ardeal în baza experiențelor câștigate în provinciile Austriace. În orice caz e interesant să facem o comparație cu Prusia, țară mult mai bine administrată și organizată ca Ardealul nostru. La Berlin primele vaccinări se fac la 1801. În anul următor se înființează la Berlin un institut, anume pentru scopul acesta și repede apoi se generalizează noul metod. Ori la noi în Ardeal tot cam în aceeași vreme se fac primele încercări de vaccinare, în mod particular. Astfel vedem în: „Contribuțiuni la istoria medicinei în Ardeal“ de D-l *Dr. V. Bologa*, că: „un moment însemnat pentru m. șteșugul doftoresc în Brașov e introducerea vaccinațiunii, care se datorește doctorului *Beniamin Barbenius* (1754 sau 1758—1814), medic savant cu vederi largi și noi.“ Contemporanul său *Dr.-ul Georg Traugott Tartler* (1762—1806) „physicus“ de la 1795, are meritul de a fi sprijinit pe *Barbenius* când acesta a introdus vaccinațiunea. Deoarece *Tartler* a murit în 1806 este evident că primele vaccinări în Brașov s-au făcut înainte de anul 1806.

Asupra celor dintâi încercări făcute în Cluj, avem broșura doctorului *Francisc Nyulas*: „Kolosvári tehénhimlő“ tipărită în ediția a doua la Cluj în anul 1802. Cărticica aceasta are o importanță medico-istorică foarte mare, astfel, încât merită să ne ocupăm mai pe larg de ea. Am văzut mai înainte — cum am amintit în treacăt, — că această broșurică pune în relief faptul uimitor, că populația românească cunoștea vaccinarea din timpuri străvechi. După *Nyulas* cea dintâi vaccinări sau făcut în Cluj la 1801 luna Octombrie. *Nyulas* a vaccinat singur peste 100 persoane și descrie pe larg experiențele făcute. El propune, ca pentru lățirea noului metod să fie inițiați și încredințați cu aplicarea lui: bărbierii, preoții, dascălii și cantorii. Într'un appendice se dă rezultatele obținute de medicul *Anton Kovács* din Târgul-Mureș, din ceiace rezultă, că și în acest oraș sau făcut vaccinații înainte de 1802. În ce privește bibliografia vaccinațiunii în Ardeal amintim, că înafară de

cartea lui *Nyulas* tipărită la 1802, medicul sibiuan *Michail Nais-tetter* a tipărit în Sibiu la 1803 a cărticică în limba germană: „Ueber die Kuhpocken - Impfung“ căreia i-au mai urmat în ani viitori câteva broșuri explicative. La 1815 se tipărește în Oradea cartea lui *Mihail Hazucha*: „Sermo de variolis humanis et utilitate vaccinae occasione inchoatae insitionis generalis habitus. Magno Varadini 1815.“

Printre medicii excelenți ai Ardealului, cari s-au ocupat în mod științific de vaccinațiune, este și doctorul *Josepf v. Greissing* (1798—1890) (Dr. V. L. Bologa. Contrib. la ist. med. Ardeal.) care în anul 1823 obține titlul de doctor în Wiena, susținând teza despre istoria vaccinei. Dupăcum spune *Dr. Dr. Bologa*:

Fig. 4. Doctorul Greissing (Col. Inst. de Ist. Med. Cluj).

„lucrarea sa inaugurală scrisă într’o latinească classică și mlădioasă, se ridică mult peste nivelul obișnuit al tezelor.“ Teza aceasta este o excelentă punere la punct a întregii chestiuni așa, cum se prezintă ea în vremea aceea. Pentru noi e deosebit de prețioasă prin datele istorice asupra introducerii vaccinațiunii în monarhia habsburgică. *Greissing* a lucrat neobosit pentru lățirea metodei Jenneriene în Brașov și între conaționali săi sași.

Un alt izvor pentru istoria vaccinării la noi este teza lui *Aloiziu Rakita* „Dissertatio inauguralis politico-medica de historia vaccinae in Hungaria. Pestini 1846.“ Guvernul și influențate de el autoritățile bisericești din Ardeal, atribute o tot mai mare atențiune

popularizării vaccinei. Dintr'o lucrare tipărită de Dl. *Medic Cpt. Dr. Od. Apostol* în „Clujul medical“ 1927 în care publică o seamă de date medico-istorice asupra comunei românești Vălcele, se poate vedea, că pe la 1850 consistoriul Ortodox din Sibiu purta de grije, că preoții să propage vaccinațiunea în popor. Înainte de introducerea vaccinării obligatorii, guvernul luase măsuri ca efectuarea ei să se introducă în matricolele de botez, ce se află la preoți. Legea din 1876 articolul XIV. și în cea din 1887 articolul XXII, impune vaccinarea înainte de împlinirea unui an de viață și

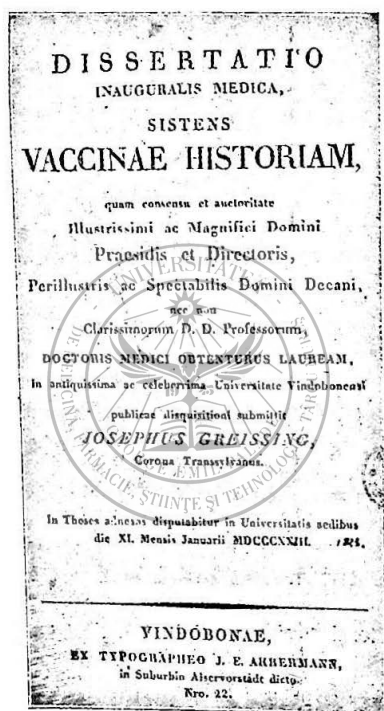

Fig. 5. Titlul tezei lui Greissing despre variolă, (Col. Inst. de Ist. Med. Cluj).

revaccinarea înainte de a împlini 12 ani. E interesant de remarcat, că problema vaccinării atât de curând venită în Ardeal, a dat naștere la o literatură medicală de popularizare în limba română, într'un timp, când la noi aproape nu se scria de loc medicina în românește.

Pe rând apar o mulțime de cărți originale și traduceri în românește, și guvernul Transilvaniei răspândește foi volante, cup-

rinzând povești populare asupra folosului vaccinării. Asupra acestor lucrări și foi volante găsim date foarte prețioase în lucrarea mai sus amintită a domnului *Dr. V. Bologa*. La Petre Barth din Sibiu, tipograful atât de însemnat pentru istoria literaturii noastre, apare la 1804 cartea doctorului *Neisteter* adică *Neustaedter Michael*, prima carte scrisă în limba română dintre cărțile medicale cu titlul: „Cuvinte despre altoirea vărsatului de vacă (vaccină).“ Cărticica e tradusă după a sa: „Über die Kuchpocken Impfung. Sibiu 1803“. Din anul 1805 avem două foi volante, o povață pentru altoirea vărsatului (*Crăiniceanu*) și o ordonanță gubernială privitoare la contumacii și apărarea contra molimelor (*Veress*). La anul 1814 iarăși o: „Rânduială a Guberniului pentru altoitul contra Vărsatului“ (*Veress*). La 1817 se tipărește la Buda o traducere din limba maghiară a lucrării doctorul *Francisc Bene*: „Scurtă învățătură pentru vărsatul cel mântuitor“. (*Crăiniceanu*.) Cărțile acestuia despre vaccin au fost traduse și în alte limbi: latină, germană, slovacă și sârbească (1802).

INCHEIERE.

Vedem deci, că poporul nostru a jucat un rol destul de important în istoria variolizării și a vaccinării. E vrednic de reținut faptul, că medicina populară la noi, cunoștea ambele metode profilactice, într'un timp, când în medicina științifică ele nu aveau încă drept de cetățenie. Cel dintâi, care a descris variolizarea în mod științific: *Pylarino* a trăit la noi; iar al doilea ungurul *Rayman* se pare că a învățat-o dela aromâni. Vaccinarea s'a practicat mai întâi atât în Moldova și în Muntenia cât și în Ardeal aproape în același timp, ca și în Wiena, Berlin; popularizându-se rapid în toate teritoriile locuite de români.

CONCLUZIUNI

1. Din Orient, unde variolizarea era cunoscută din timpuri străvechi, ea a pătruns și la poporul român, unde este atestată mai întâi de *Griselini* la bănățeni (sec. XVII.)

2. În timpul, când vaccinarea lui Jenner începe să pătrundă la noi, un autor ungar: *Nyulas*, afirmă, că vaccinarea era practică în mod empiric, din vremuri străvechi la românii, din unele regiuni ale Ardealului.

3. Prima descriere științifică a vaccinării este datorită levantinului *Pylarino* (1715), care sub Brâncoveni a trăit și practicat la București.

4. Vaccinările Jenneriene au fost introduse în Moldova la 1803, în Muntenia scurt timp după aceea, în Ardeal pe la 1802, așadar în toate teritoriile locuite de români, concomitent cu introducerea ei în Austria și în Prusia.

5. Inceputurile literaturii medicale românești, sunt legate de introducerea vaccinării la noi. Primele tipărituri cu conținut medical, scrise în românește, cari au eșit de sub presă în Ardeal, sunt povețe pentru popularizarea vaccinării.

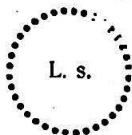
Văzută și bună de imprimat:

Președinte

s. s. *Dr. I. Moldovan*

Decan

s. s. *Dr. M. A. Botez*

BIBLIOGRAFIE

1. *I. Bacon*: „The life of Edward Jenner“ London 1827.
2. *F. Fredault*: „Histoire de la Mèdecine“ 2. vol. Paris 1870—73.
3. *Neuburger-Pagel*: „Handbuch der Geschichte der Medizin“ vol. II. Jena 1903.
4. *Howorka-Kronfeld*: „Vergleichende Volksmedizin.“ Vol. II. Stuttgart 1909.
5. *E. Le Roy*: „De l'inoculation à la vaccination“ în: „Aesculape“ 14 No. 5.
6. *M. Nasta*: „Din istoricul vaccinării“ în „Natura“ No. 7—8. 1923.
7. *A. Gins*: „Zum 125 jährigen Bestehen der Staatlichen Impfanstalt in Berlin“ în: „Forschungen und Fortschritte“ No 28 1927.
8. *Gh. Crăiniceanu*: „Literatura medicală românească“ București 1907.
9. *I. Felix*: „Istoria igienei în România în secolul al XIX-lea.“ Partea I. memoriul I. An. Ac. Rom. Sect. Ști. București 1901.
10. *V. Gomoiu*: „Din istoria Medicinii și a învățământului medical în România.“ București 1923.
11. *N. Iorga*: „Medici și medicina în trecutul românesc.“ București 1919.
12. *G. Z. Petrescu*: „Sifilisul în trecutul țării“ în: „Studiu asupra cauzelor lătirii și a stărei actuale a sifilisului în România.“ București 1910.
13. *V. Bologa*: „Contribuțiuni la istoria medicinei în Ardeal.“ Cluj 1927.
14. *V. Bologa*: „Medicina în Moldova în 1838“ în: „Revista științelor medicale“ Cluj 1925.
15. *V. Bologa*: „Primele cărți medicale românești“ în: „România medicală“ 1925.
16. *C. Lacea*: „Bibliografie“ în Daco-Romania II. Cluj, 1924.
17. *Prof. Dr. I. Popovici*: „Banatica“ în „Patria“ an II. No 33 din 16 II. 920 și No 45 din 29 II. 920 Cluj.
18. *Od Apostol*: în „Clujul Medical“ 1927.
19. *Petru N. Chișer*: „Influențe italiene în Medicina țărilor românești.“ Teză. Cluj 1926 Manuscris.
20. *Győri T.*: „Magyarország orvosi bibliografiája.“ Budapest 1900.
21. *Demkó K.*: „A magyar orvosi rend története.“ Budapest, 1894.